

Vaqif Yusifli
Filologiya elmləri doktoru,
professor

Əli Rza Xələfli... İllərdir ki, mən onu tanıyır, əsərlərini oxuyur, onunla dostluq edirəm. Onun redaktor olduğu «Kredo» qəzetinin hər bir sayını da gözdən qaçırmıram. Əli Rza müasir Azərbaycan poeziyasında GÖRÜNƏN şəxsdir. Mən bunu onun kitablarının və şeirlərinin sayı ilə ölçürəm. Poeziyasında olduğu kimi, publisistikasında da, ədəbiyyat-şünaslıq səpgisində olan yazılarında da Əli Rzanın kaməyyət göstəricisi xeyli yüksəkdir. Amma Əli Rzanı tanımaq və sevmək üçün onun bir neçə şeirini (istənilən mövzuda) oxumaq kifayətdir. Çünki şairlik istedadı bir şeirdə də nəzərə çarpır, bilinər ki, onun bu şeirindəki hər misra içindəki duyğuların əks-sədasıdır. O duyğular ki, gecəbəgündüz sənin ürəyində qövr edir, azadlığa can atır və sonda: «Bu qəfəsdən mən səni, əlbəttə, azad eylərəm».

Düz iyirmi il öncə Əli Rza Xələflinin «Həsət körpüsü» adlı şeirlər, poemalar kitabı nəşr olunmuşdu və o kitab belə bir ön sözlə başlayırdı: «Həsət körpüsü-şair ürəyi». O ön sözün müəllifi mən idim. Çox sonralar mən Əli Rzanın yaradıcılığı barədə daha bir neçə məqalə yazdım, amma «Həsət körpüsü»ndəki ön sözdə söylədiyim bir fikri onun bütün poeziyasına şamil edə biləm: «Əli Rza Xələfli yalnız özünəməxsus bir şairdir və onun özünəməxsusluğunu birincisi mən onda görürəm ki, o, kimsənin yox, yalnız öz içindəki dərdləri şeirə çevirir, ikincisi, onda görürəm ki, bu dərdləri bir başqası kimi yox, Əli Rza Xələfli kimi yazır. Onun yazdıqları ilə kimsə yazdıqları arasında səsleşmələr tapmaq olar, amma bu, Əli Rzanın deyim və jduyum tərzini inkar eləmir». Bir şeirindən də misal gətirmişdim:

Dərdinlə sinəmi belə oyma sən,
Bəxtin gileyinə çox da uyma sən...
Karvanqıran ulduz, yoxsa aymısan,
İşığa gedirəm, axı, bənövşə!

İstəsən də bir ürəkdən gülmürsən,
Ağlayırsan, göz yaşını silmirsən,
Düşmüşsən bir oda, çıxma bilmirsən,
Boylanma heç sola, sağa, bənövşə!

Sözündəki ağrı qərib ağrıda,
Dağların yazığı qərib Ağrıda,
Baxışın itidi, kəsib-doğradı,
Baxırsan sinəmdə dağa, bənövşə!
Gözlə şeirdir. Və bu şeirdəki
Bənövşə dərdi Vətənimizin bitirdiyi
Bənövşədir».

İndi diqqətim Əli Rza Xələflinin yeni kitabına yönəlib: "Yaddaş yangını" poemalar kitabına... Əslində, bu kitabda toplanan poemaları «Kredo» qəzetində oxumuşam. Amma gec de olsa, münasibət bildirməliyəm. Böyük

YADDAŞ POEZİYASI

(Əlirza Xələflinin 70 yaşına)

tənqidçimiz Yaşar Qarayev yazırdı ki: «Yaddaşı olmayan xalqın ədəbiyyatı da yoxdur». Əli Rzanın həm şeirlərini, həm də poemalarını ümumi şəkildə seçiyələndirmiş olsaq, onu YADDAŞ POEZİYASI kimi xarakterizə edərik. «Yaddaş yangını» və «Bir Xələfli var imiş» poemaları müasir poeziyamızda Yaddaşın poetik ehyasıdır. İnsanlığı yaşadan Yaddaşdır. Poeziyanı yaşadan da Yaddaşdır «Yaddaş yangını» poemasında Əli Rza Xələflinin məramı budur ki:

Yaddaşım çağırın səse gedirəm,
Yolları kol basıb, cığrılar itib;
İstədim yaddaşım qoluna girəm,
Onun da üstündə tikanlar bitib.

Mənə əl eyləyir uzaq çağlardan,
Yurdun çal-çağırılı toy-düyünləri;
Sinəmi yandırır-yaxan dağlardan,
Danışır ömrümün ötən illəri.

Çinar kəhrizinin suyundan içib,
Yoluma uğuru boyundan alım;
Sinəmi dağlayan izlərdən keçib,
Üzü Xələfliyə uçsun xəyalım.

Xələfliyə uçan xəyallar ömrünün yetmişini yaşayan Əli Rzanın uşaqlıq, gənclik və sonrakı illərinə həzin-həzin, kövrək-kövrək yol alır.

Belə bir ifadə ilə rastlaşmışam: «Keçmiş unut, bu günlə yaşa, gələcəyə boylan». Amma bu günün də, gələcəyin də varlığı keçmişdən başlanır. Bizim poeziya heç bir vaxt keçmişini inkar etməyib. Əli Rza isə yaşadığı, amma unutmadığı keçmişini bu günə götürür. Poemada bir kəndin təmsalında onun bütün etnoqrafik, mədəni-məişət, təbiət mənzərələri əks olunur. Kəndin Böyük Çaylaq, Mürcüyün bağı, Qorəq yoxuşu-Qorəq piri, Lənət nişangahı, Seydisim döngəsi, Şamqulu yalı, Gavur məzarlığı, Xələf piri, Xələf dağı, Gordubaba, Kor bulaq, Şirvan bulağı, Xələfli məktəbi... Və bütün bu nişangahlar «duyana düşüncə, fikir budağı» bəxş edir. Bu da Xələfli məktəbi- göz yaşlarında yanib qovrulmuş Əli Rza o məktəbin qarşısında xəyalən dize çökür: ... Xələfli məktəbi...ruhu yaşayan, Bu kəndin ən uca səhidi sənənsən. ... Xələfli məktəbimin dəfə desəm, Adım min yerə yazsam da azdır.

Sənsiz bir havayı harayam, səmə,
Sənsiz dolaylarda azsam da, azdır.

Əli Rzanın kitabın adını daşıyan "Yaddaş yangını" poemasında onlarla insanın adı çəkilir və bu adların hər biri poetik acılardan, obrazlarda ifadə olunan qəhərdən keçir. İndi onların çoxu dünyada yoxdur, ya da Xələfli həsrətindədir. «Dərdlər dənizində xəyal gəməsi» Xələfli sahillərində dayanır.

Qəlbimi titrədir ən incə səslə,
Çiçək tərponişi, ot tərponişi;
Məni qucaqlayır soyuq nəfəslə,
Xəyalın tənitiyəni at tərponişim.
Poemanın ən təsirli və deyərdim ki, ən poetik məqamları təbiətə bağlı düşüncələrdir. Azərbaycanın balaca bir kəndi o qədər təbii gözəlliklərə malikdir ki, bu təbiət Əli Rzanın öz içindəki təbiətə qovuşur. Bu mənada Əli Rza Hüseyin Ariflə, Musa Yaqubla, Məmməd Aslanla bir sırada durur:

Ürəkdə göyərüb, dildə bitənsən,
Ay mənim həsrətli çinar qarlaşım;
Sözümə ocaqşan, pirsən, vətənsən,
Qəlbimin ən dərin sirri, sirdaşım.

Saralmış yarpaqlar pıçıldatlarla,
Könlümü oxşayır, «yeri, get» deyir.
Divarlar döyüşüb yağışla, qarla,
Çinar istəyimə «yeri, yet» deyir.

Əli Rza Xələflinin daha 0bir xatirə-poemasına müraciət etmək istəyirəm- «Bir çinar hekayəti»nə. Açıq deyim ki, bu xatirə-poema Əli Rzanın bütün yaddaş poeziyası üçün təsirli bir rekvizimdir. «Araz qırağında yeri göynöyən, Yaddaşın bir çinar hekayəti var»-Əli Rza Xələfli doğulan gün-onun babasına dost, atasına sirdaş olan Şəkəralı kişi körpənin şərəfinə bir çinar ağacı əkir. «Qundaqda inləyən tiftil nə bilsin, O çinar əkən gün tale dərd əkdi».İllər keçir, o uşaqla çinar bir böyüyürlər. Amma çinarın da, o çinarla yaşid olanın da taleyindən dərdlər keçir. Elə bil ki, hər ikisinin ümidləri xozan olur. Və bir-birindən ayrı düşürlər. Amma ümidlər, arzular pəron-pəron düşsə də,yenə insanla çinarın qovuşacağı gün yetişəcək (Əslində, yetişib, Əli Rza Xələfli azad olmuş kəndində o çinarla qovuşar)

Bəxtimə əkilən çinar qarlaşım,
Gövdələr, budaqlar, gözlə, gələrəm.
Mənim ömür payım-kitab yaddaşım,
Qələmlər, varaqlar, gözlə, gələrəm.

O dağ da, dərə də nəfəse gəlsin,
Yerisin qol-qola, qoy kəsə gəlsin.
Dirilsin daş-qaya, bu səse gəlsin,
A batmış soraqlar, gözlə, gələrəm.

Əli Rza Xələflinin «Yaddaş yangını»nda toplanan poemalarını bir ömür kitabının ayrı-ayrı səhifələri hesab edirik. Etirafarla, xatırlamalarla dolu bu poemalar Əli Rzanın öz həyatıdır, poetik tərcüme-yi-halıdır. Yeri gəlmişkən qeyd edim ki, Əli Rza Xələfli həm də çoxlu poemaların müəllifidir. O, poema janrının lirik, epik-lirik üslubu istiqamətlərinə yaxşı bələddir. Təbii ki, Təyyar Salamoğlundə dediği kimi, Əli Rzanın bir çox poemalarında ustad Şəhriyarın «Heydərbabaya salam»

poemasının təsiri duyulur və haqlı olaraq həmkarım «Bir Xələfli var imiş» poemasını onun indiyə qədərki poeziyasının zirvəsi adlandırdı.Üslub, poetik forma Şəhriyardan gəlsə də, bu poemada Əli Rzanın Xələfli dünyası əks olunur.Yenə də digər poemalarında olduğu kimi, bu əsərdə də keçmişə, ötən günlərə nisgilli xatırlamalar açıqlanır. Amma nə qədər kövrək duyğular, nisgilli xatırlamalar olsa da, biz nostalji hissələrə qapılmırıq. Poemada təsvir olunan insanlar və hadisələr sanki gözəlrimizin qarşısındadırlar, dərdləri ilə birgə:

Şəhriyarı işıq bildim yazımda
Qəm pərdəsi sızıldayır sazımda.
Həsət, hicran payızında, yazımda,
Deyən olar, bir Xələfli var imiş
Onun yolu boran imiş, qar imiş.

Əli Rzanın qəmli (əslində, qəmli yox, düşüncənin çırpınması) Xələfli dastanında bir «Anamın nağılı» da var. Məncə, bu qəmli nağıl deyil, bir işıqnamədir (başqa cür deyəmmədim). Azərbaycan poeziyasında anaya həsr olunan şeirlər, poemalar sırasında dayanan bir əsərdir. Və elə düşünürəm ki, anaya məhəbbətlə xitablanan bu poema təkcə Əli Rzanın yox, bizim hamımızın anasına aiddir. Biz də o fikirdəyik ki:

Varlığınan ayrılan canda quru nəfəmə,
Nəfəsim canımda qoruyan bir qəfəmə,
Hər dənsəm istək sən, mən can atan həvəmə.

..Əli Rza Xələflinin 70 yaşı tamam oldu. İndi üzü səksənə doğru gedir. Yazır, yaradır və yazıb-yaratmaqdan doymur. Təkcə şeir, poema yox, nəsr əsərləri, publisistik məqalələr də onun qələmindən çıxır. Təbii ki, belə bir yaradıcı insanın fəaliyyəti tənqidçi və ədəbiyyatşünaslar tərəfindən etiraf olunur və bu etiraf monoqrafiyalara çevrilir. Hələ məqalələri demirəm (sənsüz sayda). Əlbəttə, bunları sifarişli yazılar hesab etmək olmaz. Əli Rzanın yazıları o müəllifləri hərəkətə gətirir. Çox gözəl!

«Kredo» qəzeti Əli Rzanın dayaq nöqtəsidir. Əli Rza bu qəzetdə daha da boy atır, yetmiş yox, səksən-doxsan yaşlarına da çatır. Bu qəzet Əli Rzanın özüdür, desəm, kimsə inciməsin mənədən. Təkcə onun yox, böyük qayğısı ilə formalaşdırdığı 15 yaşlı istedadlı Sevidik də, görkəmli ədəbiyyatşünas Təyyar Salamoğlu da, səksənə yaşı olsa da, yazıb-yaratmaqda çox mürgülü cavanlara örnək olan Şəddad müəllim də...Daha kimlər...

Bircə şeyə yanırım ki, niyə Əli Rza Xələfli elmlər namizədi deyil. Onun Seyid Nigariyə həsr etdiyi sanbalı çoxları tərəfindən etiraf olunan məqaləsi bir namizədlilik dissertasiyas üçün bəs idi.

Bu yazımı xeyli əvvəl yazmalı idim... Hardansa oxudum ki, onun doğum tarixi ("Bir Çinar hekayəti") payızdan 10 dörd gün qalmış, yəni 07 dekabr təsadüf edib... Sənədlərdə 01 oktyabr göstərilib də... mistik bir hökm özünü diqqətə etdi yazının tarixi ilə bağlı...

Daha nə yazım, ay Əli Rza? Bir əhdim var ki, yaxın illərdə sənənlə birgə o Xələfli kəndinə gedək.